

Πολλά έχουν γραφτεί για την μάχη της Αθήνας τον Δεκέμβρη του 1944, λίγα όμως για την αστική γεωγραφία της κορυφαίας ταξικής σύγκρουσης στην Ελλάδα του 20^{ου} αιώνα.

Για τα «Στάλινγκραντ» των ανατολικών και των δυτικών συνοικιών, τους δρόμους και τις γειτονιές που δόθηκαν οι μεγάλες μάχες, τις τοποθεσίες – κλειδιά στην πρωτεύουσα που όταν έχασε από τον έλεγχό του ο ΕΛΑΣ χάθηκε η μάχη της Αθήνας.

Το απόσπασμα που ακολουθεί προέρχεται από την πολύ ενδιαφέρουσα μπροσούρα με τίτλο «πολεοδομία και δημόσια τάξη – Αθήνα, οχυρωμένη πόλη», την οποία δημοσίευσε η «λέσχη κατασκόπων του 21^{ου} αιώνα» τον Ιούνιο του 2002.

Τούτες τις ώρες, που η κυριαρχία της καπιταλιστικής ιδεολογίας επεκτάθηκε σε όλα τα επίπεδα της κοινωνικής μας ζωής, είναι δύσκολο ν' αντιληφθεί κανείς το περιβάλλον του μ' άλλες αισθήσεις έξω απ' αυτές που ανήκουν στην τυπική καθημερινότητα και στην κρατούσα συνείδηση.

Στην κοινωνία που η ιστορία της εκτίθεται ψεύτικη πίσω απ' τις βιτρίνες των μουσείων, και που το τεχνητό της περιβάλλον αναλαμβάνει να πιστοποιήσει ότι "εδώ τίποτα δεν συνέβη και ούτε πρόκειται να συμβεί", μια και η ιδεολογία της ψεύτικης κίνησης του κοινωνικού γίνεσθαι έδωσε τη θέση της στην αληθινή στασιμότητα της οικονομικής ανάπτυξης, είναι αδύνατο να συνδεθεί η Ιστορία με το σήμερα.

Η ιστορία του Δεκέμβρη του '44 έσβησε με την αποχώρηση του τελευταίου αντάρτη, ίσως γιατί σε κανέναν δεν άρμοζε για να την επικαλεστεί με την πρακτική του.

Η στείρα λειτουργία της μνήμης δύσκολα επαναφέρει την εικόνα του σχολείου που γίνε στρατηγείο, του δρόμου με τα οδοφράγματα, της ταράτσας με τα πολυβόλα.

Όμως σε πείσμα της θεωρίας: "η ταξική πάλη στη Βουλή" θα δείξουμε την ιστορία όπως γράφτηκε έξω απ' το Παλάτι, στους δρόμους της Αθήνας.

Ο Δεκέμβρης υπήρξε τομή στην πολεοδομική εξέλιξη της Αθήνας. Και τούτο γιατί αποτέλεσε την οξυμμένη αντιπαράθεση των δυο συνυπαρχουσών ομάδων που στέγαζε, των φτωχών και των πλουσίων, που σαν τέτοια κατάδειξε την ταυτότητα των στεγανά διαχωρισμένων τμημάτων του χώρου της, ταυτότητα που λειτούργησε σαν τίτλος ιδιοκτησίας άρα και όπλο πάλης των πλούσιων ή των φτωχών.

Ακόμα η αστική τάξη δεν είχε επεκτείνει την πολεοδομική γλώσσα της σ' όλη την επιφάνεια της πρωτεύουσας. Οι μάχες έκαναν πιο φανερό την εχθρική απόσταση των πολεοδομικά ανοργάνωτων χώρων, όπως του Ψυρρή, του Μεταξουργείου, της Καισαριανής, απέναντι στην εξουσία και τον έλεγχο των πλουσίων και του στρατού τους.

Την ίδια αδυναμία παρουσίασαν και οι αντάρτες όταν βρέθηκαν σε αστικές περιοχές όπως το κέντρο της Αθήνας. Η πολεοδομική μορφή και η ταξική υπόσταση των κατοίκων της

απέκτησαν την στενή τους σύνδεση.

Υπήρξε λοιπόν τομή στην πολεοδομική εξέλιξη ο Δεκέμβρης γιατί η εξουσία διδάχτηκε από τις στρατιωτικές εξελίξεις τις προσδιορισμένες από τις πολεοδομικές ιδιομορφίες, και διαμόρφωσε τις μετέπειτα πολεοδομικές επεμβάσεις της που δεν αποτελούσαν άλλο παρά προσπάθεια εξαφάνισης των ταξικών διαφοροποιήσεων της πολεοδομικής μορφολογίας και ομογενοποίησης ολόκληρης της μορφής της Αθήνας σύμφωνα με τις ισοπεδωτικές προσαγές της σύγχρονης αστικής πολεοδομίας.

“Η μάχη να επιζητηθεί μέσα σε κατοικημένους τόπους. Οι διοικητές των μεγάλων μονάδων να λάβουν σοβαρώς υπ’ όψιν τους τον παράγοντα της συμμετοχής του λαού εις την αναλαμβανόμενην επιχείρησιν”. Γενική Διαταγή επιχειρήσεων ΕΛΑΣ 6-12-1944. “Να εμπλακώμεν με τον εχθρόν εις ανοικτόν χώρον” Στρατηγός Σκόμπυ.

Στις 3 του Δεκέμβρη η δύναμη του ΕΛΑΣ, μέσα στην Αθήνα και τον Πειραιά, ήταν 9.000 ένοπλοι άνδρες, και η δύναμη των Άγγλων, της 3ης ορεινής Ταξιαρχίας, της Αστυνομίας και της Χωροφυλακής ήταν 4.500, 2.500, 2.500, 3.000 άνδρες αντιστοίχως, δηλαδή σύνολο 12.500 άνδρες.

Ο ΕΛΑΣ ήταν διασκορπισμένος σε όλη την Αθήνα και τον Πειραιά. Αντίθετα τα αστικά στρατεύματα εκτός από μερικά βασικά στρατόπεδα όπως του Γουδιού (η 3η Ορεινή Ταξιαρχία και η Σχολή Χωροφυλακής δίπλα), του στρατοπέδου “Παραπηγμάτων” (στη θέση της Αμερικανικής Πρεσβείας), του Ρουφ, της σχολής Ευελπίδων, του Μακρυγιάννη, ήταν συγκεντρωμένα στα κτίρια της πλατείας Συντάγματος, της Ομονοίας και κατά μήκος της Πατησίων μέχρι τον σημερινό ΟΤΕ. Στον Πειραιά κατείχαν μόνο τη σχολή Δοκίμων και το μέγαρο Βάττη.

Ο ΕΛΑΣ αποφασίζοντας να πάρει την εξουσία προσδιόρισε σαν πρώτο στόχο (ελπίζοντας και στην ουδετερότητα των Άγγλων) την ταχύτατη κατάληψη, όλων των καταστημάτων αστυνομίας και χωροφυλακής και των φυλακών, όπου ήσαν διεσπαρμένα μικρά ένοπλα τμήματα και εν συνεχεία την κατάληψη της απομονωμένης πια στο Γουδί 3ης Ορεινής Ταξιαρχίας, της μόνης μονάδας Ελληνικού τακτικού στρατού.

Πράγματι από το απόγευμα της 4ης/12 που εκδηλώνεται το “γκανκστερικό κίνημα των ληστών και των τροτσκιστών” (Τσώρτσιλ) ως το πρωί της 5/1 είχαν καταληφθεί 17 από τα 23 αστυνομικά τμήματα και μέχρι το βράδυ είχαν απομείνει 5 αστυνομικά τμήματα ενώ επολιορκούντο οι έδρες της ανωτάτης διοικήσεως χωροφυλακής Στερεάς Ελλάδος, το αρχηγείο χωροφυλακής, και η γενική ασφάλεια.

Όμως ήδη από την πρώτη στιγμή είχε γίνει φανερό ότι το στρατηγικό σχέδιο του ΕΛΑΣ ήταν λανθασμένο. Και τούτο γιατί α) διατηρώντας τη δύναμη του διασκορπισμένη και εν εφεδρεία σε όλο το λεκανοπέδιο έχασε χρόνο επιδιώκοντας δευτερεύοντες σκοπούς στερούμενος έτσι των πλεονεκτημάτων του αιφνιδιασμού των μεγάλων αντιπάλων συγκεντρώσεων, (Ρούφ, Γουδί), από τις οποίες και μόνο θα μπορούσε να πάρει αρκετό οπλισμό, που του ήταν τόσο απαραίτητος, και β) απέκλειε από το στρατηγικό του σχέδιο κάθε ευελιξία ικανή να αντιμετωπίσει την πολύ πιθανή περίπτωση σύγκρουσης του με τους Άγγλους.

Και πράγματι οι Άγγλοι την επομένη, 6/12/44, μπήκαν στην μάχη. Την ίδια μέρα τμήματα του ΕΛΑΣ από τις ανατολικές συνοικίες επετέθησαν στην πλ. Συντάγματος, και στο σύνταγμα Μακρυγιάννη. Όμως αντίθετα με τα κτίρια της περιοχής του ΟΤΕ στο κέντρο δεν είχαν καμιά πρόοδο. Από την άλλη μεριά η είσοδος των Άγγλων, που επί δύο μέρες παρέμειναν

αδρανείς, εγκαινιάζει την πρώτη κατάληψη αστικών περιοχών και όχι απλά κτιρίων.

Αυτές ήταν το Κολωνάκι (Λυκαβηττός), το Σύνταγμα, το γειτονικό της πλατείας τμήμα της Πλάκας και το τμήμα ανάμεσα στην οδό Ακαδημίας και την Σταδίου από Συντάγματος μέχρι Ομονοίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι το πρώτο τμήμα που μπόρεσαν να καταλάβουν ήταν η πρώτη πολεοδομικά οργανωμένη περιοχή της Αθήνας, που κατασκευάστηκε εξ ολοκλήρου από αρχιτέκτονες. Ένας εξίσου σημαντικός συντελεστής ήταν (αρνητικά) ότι δεν αποτελούσε περιοχή κατοικίας.

Όμως η μεγαλύτερη επιτυχία των Άγγλων ήταν η κατάληψη αμαχητί της Ακρόπολης που θα τους επιτρέψει α) να ελέγχουν απ' εκεί με τα πολυβόλα τους όλους τους οδικούς άξονες που βλέπουν σ' αυτήν (Γ' Σεπτεμβρίου κλπ.) αλλά και β) να περιορίσουν τη δράση των όπλων του ΕΛΑΣ από τα υψώματα Στρέφη, Αρδηττός, Φιλοπάππου.

Απ' την πλευρά της η 3η Ορεινή που έπρεπε ν' αποτελέσει πρώτο στόχο του ΕΛΑΣ, αρχίζει να επιτίθεται και καταλαμβάνει τα υψώματα Κουπονιών και Αλεποβουνίου που απ' αυτά θα βομβαρδίζει την Καισαριανή επί 23 μέρες.

Με την άφιξη από την επαρχία άλλων 5.000 ανταρτών η Κ.Ε. αποφασίζει την επίθεση στο Γουδί-Σχολή Χωροφυλακής. Την 7/12/44 σύγχρονες ενέργειες από βορρά προσκρούουν στη Μεσογείων που αποτέλεσε την γραμμή άμυνας των Ριμινιτών, από δε τον νότο οι επιτεθέντες από Καισαριανή όχι μόνο υποχωρούν αλλά εγκαταλείπουν και την περιοχή του νοσοκομείου Συγγρού. Το διάστημα από 8 έως 14/12 πέρασε από την πλευρά των Άγγλων με την προσπάθεια διατήρησης του μικρού τμήματος της πόλης που κατείχαν εν αναμονή των ενισχύσεων από την Ιταλία που εζήτησαν, αφού διαπίστωσαν την ανεπάρκεια των διατιθέμενων δυνάμεων τους.

Ο ΕΛΑΣ στο ίδιο διάστημα συνέχισε τις επιθέσεις του με σκοπό να αποκλείσει το μεν Γουδί από το κέντρο αποκόπτοντας την Βασ. Σοφίας (κι γι' αυτό επετέθη από τις προσφυγικές πολυκατοικίες Κουντουριώτη στις 12/12/44 στο στρατόπεδο "Παραπηγμάτων" αποτυγχάνοντας), ολόκληρη δε την Αθήνα, αποκόπτοντας τη Συγγρού στο σημείο που βρίσκεται το εργοστάσιο ΦΙΞ αφού ήταν ο μόνος δρόμος που σύνδεε την Αθήνα με το Φάληρο, μια και η Πειραιώς κατείχετο ολόκληρη απ' αυτόν.

Στις 11/12 μπροστά στον κίνδυνο αποκλεισμού τους οι Άγγλοι αποφασίζουν να εγκαταλείψουν την Αθήνα αποσυρόμενοι στο Φάληρο, αλλά τελικά μεταπείθονται από τη διαφορετική γνώμη της 3ης Ορεινής (Τσακαλώτος).

Ως το βράδυ της 14ης/12 ο ΕΛΑΣ θα καταλάβει όλα τα κεντρικά αστυνομικά κτίρια της Πατησίων, το Πολυτεχνείο και τη σχολή Ευελπίδων, εγκαταλείποντας όμως από τις 12/12 κάθε ελπίδα κατάληψης του Μακρυγιάννη.

Παράλληλα στον Πειραιά με αφετηρία τη σχολή Δοκίμων οι Άγγλοι από της 10/12 και έως την 11/12 κατέλαβαν τη χερσόνησο της Καλλίπολης. Οι αμέσως επόμενες μέρες χαρακτηρίζονται από την άφιξη Αγγλικών ενισχύσεων, άλλων με αερομεταφορά δια του αεροδρομίου Χασανίου (Ελληνικού) που ως την 16/12 δεν υπέστη καμιά επίθεση από τον ΕΛΑΣ, και άλλων με αποβίβαση στο Φάληρο αμαχητί!!!

Ως τις 17/12, είχε επιτευχθεί σύνδεση δια της παραλιακής οδού του Πειραιά με το αεροδρόμιο Χασανίου (Ελληνικού). Έτσι όλα ήταν έτοιμα για τη μετωπική επίθεση των Άγγλων από το Φαληρικό Δέλτα, βασικά όμως δια της Συγγρού προς την Αθήνα.

Από της 17/12 ο ΕΛΑΣ περνά πια καθαρά στην άμυνα αφήνοντας κάθε πρωτοβουλία στους ενισχυμένους πια Άγγλους. Αυτοί προελαύνοντας μετωπικά από το Φάληρο στις 18/12 το πρωί καταλαμβάνουν το ΦΙΞ και αποκαθιστούν επικοινωνία με το κέντρο. Η Συγγρού, η Θησέως και η Βουλιαγμένης αποτέλεσαν τους άξονες προέλασης.

Έτσι στις 27/12 είχε από δυτικά ανοιχθεί η Πειραιώς από τη γέφυρα του Κηφισού ως το Γκάζι, είχαν καταληφθεί όλες οι συνοικίες (Καλλιθέα, Χαροκόπου, Ν. Σφαγεία, Κάτω Πετράλωνα) ανάμεσα στην Πειραιώς και την Συγγρού, από δε τ' ανατολικά είχαν καταληφθεί η Νέα Σμύρνη, το Δουργούτι, ο Ν. Κόσμος, το Κατσιπόδι.

Εντωμεταξύ από της 15/12 οι Άγγλοι ξεκινώντας από του Μακρυγιάννη και μέχρι της 23/12 είχαν καταλάβει όλη την περιοχή ανάμεσα σε Συγγρού, κοίτη Ιλισσού, Πειραιώς και Ερμού περιλαμβανομένου και του Φιλοπάππου. Έχοντας λοιπόν καταλάβει τη μισή Αθήνα είχαν τώρα να περάσουν τρία σημαντικότερα εμπόδια.

Στα άκρα δύο συνοικίες λαϊκές καλά οχυρωμένες όπου ο ΕΛΑΣ ήταν όλος ο πληθυσμός. Στα Δυτικά του Ψυρρή. Στα Ανατολικά η Καισαριανή. Στην μέση τα Εξάρχεια. Το παλαιό "Προάστιον" που η πολεοδομική διάρθρωση του θα δυσκόλευε τα αγγλικά άρματα.

Η επίθεση του Ψυρρή άρχισε στις 27/12.

"Η δαιδαλώδης μορφή της παλαιάς αυτής συνοικίας μετά των πολυαρίθμων στενών οδών και παρόδων και τα ανεγερθέντα πολυάριθμα οδοφράγματα ηυνόουν την εκεί παραμονήν ισχυρών τμημάτων του εχθρού, τοσούτω μάλλον όσω η περιοχή δεν διευκόλυνε την χρησιμοποίησιν αρμάτων μάχης υποκειμένων εις την εξ εγγυτάτης αποστάσεως προσβολήν υπό διαφόρων όπλων". Γ. Κατσιμήτρος.

Ο αγώνας ήταν πολύνεκρος. Στις 28/12 του Ψυρρή είχε καταληφθεί.

Η κατάληψη του σήμανε την εκκαθάριση του τριγώνου Αθηνάς, Ερμού, Πειραιώς, του τμήματος αυτού της παλιάς πόλης που προστάτευε μεν εσωτερικά τον ΕΛΑΣ, όχι όμως και από την κύκλωση από τις ευρείες αυτές οδούς που είχαν φροντίσει απ' την αρχή κι όλες να χαράξουν οι στρατιωτικοί πολεοδόμοι.

Η εξασφάλιση της σύνδεσης της Αθήνας με τον Πειραιά και δια της Πειραιώς, επέτρεψε την επίθεση προς τις ανατολικές συνοικίες, εργατικές περιοχές που χωρίζονταν από το κέντρο της Αθήνας με ένα φυσικό οχυρό. Την κοίτη του Ιλισού. (Για την τύχη της κοίτης μετά τον εμφύλιο θα γράψουμε στο επόμενο κεφάλαιο).

Χάρης σ' αυτό το φυσικό όριο αλλά και στην έντονη παρουσία του ΕΛΑΣ και το δέσιμο του με τους κατοίκους των περιοχών οι συνοικίες αυτές είχαν ελευθερωθεί πολλούς μήνες πριν οι Γερμανοί να εγκαταλείψουν την Αθήνα.

"Η Καισαριανή αποτελεί το πλέον ισχυρό κέντρο αντιστάσεως των κομμουνιστών, εξ ου και η ονομασία της ως "Στάλινγκραντ των Αθηνών". Διέθετε τας μεγαλύτερας και πλέον φανατισμένας δυνάμεις. Εκάστη οικία είχε μεταβληθεί εις φρούριον, αι δε οδοί ήσαν πλήρεις οδοφραγμάτων, νάρκαι δε και παγίδες συνεπλήρωναν την ισχυράν οργάνωσιν. Γ. Χ. Κατσαμήτρος.

Η επίθεση άρχισε στις 28/12 από βορρά (Γουδί) και δυτικά (Ζάππειο, Αρδηττός). Οι μάχες κόστισαν πολύ σε όλους.

Στις 29/12 το βράδυ οι Καισαριανιώτες εγκαταλείπουν τα σπίτια τους. Μέσα σε χιονοθύελλα όλοι οι κάτοικοι έφυγαν προς τον Υμηττό. Το ίδιο κι από τις άλλες συνοικίες. Ως τις 13/12 έρημες θα πέσουν όλες στα χέρια των Άγγλων (Βύρωνας, Ανάληψη, Ζωοδ. Πηγή).

Η πρωτοχρονιά του '45 βρήκε το τμήμα της Αθήνας που περιβαλλόταν από τους άξονες Κηφισίας, Αλεξάνδρας, βόρειες παρυφές Λυκαβηττού, Σόλωνος, Κάνιγγος, Ομόνοια, Πειραιώς, Ιερά οδό, στα χέρια των Άγγλων.

Τώρα ο δρόμος ήταν ανοιχτός για να κυκλώσουν τον ΕΛΑΣ. Η επίθεση θα γίνει με κινήσεις λαβίδας, με προέλαση απ' τα δύο άκρα, από μεν τα δυτικά από Ρουφ προς Κολοκυνθού, από δε ανατολικά από Γουδί προς Τουρκοβούνια.

Όμως το μέτωπο περιελάμβανε κεντρικά ένα επικίνδυνο σημείο: τα Εξάρχεια. Οχυρωμένα κτίρια στα Εξάρχεια ήταν το Πολυτεχνείο, το κτίριο της Τηλεφωνικής (γωνία Μπενάκη – Κωλέττη), η κλινική Σμπαρούνη στη Χ. Τρικούπη και ολόκληρο το τετράγωνο Τρικούπη – Διδότου – Μαυρομιχάλη – Ναυαρίνου απέναντι απ' το Χημείο.

Η επίθεση για την κατάληψη των Εξαρχείων εκδηλώθηκε στις 2/1. Μέχρι το βράδυ αγγλικά τανκς είχαν καταλάβει και εγκατασταθεί στο Μουσείο, στις πλ. Κάνιγγος και Εξαρχείων. Για άλλη μια φορά ο ΕΛΑΣ ακολούθησε την λαθεμένη τακτική της στατικής άμυνας σε οχυρωμένα κτίρια. Ήταν φυσικό να αποτύχει.

Την ίδια μέρα ξεκίνησε και η κυκλωτική κίνηση. Από το Γουδί άλλοι μεν Άγγλοι κατέλαβαν το Γηροκομείο και προχώρησαν προς Ψυχικό, άλλοι έπεσαν πίσω από τα Τουρκοβούνια στου Γκύζη, άλλοι κατέλαβαν τις φυλακές Αβέρωφ. Αυτά έγιναν ως τις 4/1.

Συγχρόνως από το Ρουφ το άλλο επιθετικό σκέλος έφτασε στις 3/1 στην Ιερά οδό. Στις 4/1 μέσω των οδών Λένορμαν και Ιεράς οδού κατελήφθησαν οι γέφυρες Δαφνίου και Κολοκυνθούς, και συνεχίστηκε ταχύτατη η προέλαση προς Περιστερί.

Η 4/1 αφιερώθηκε επίσης στην εκκαθάριση του Μεταξουργείου και της Βάθης, γενικά της περιοχής δυτικά του άξονα Αγησιλάου -Κουμουνδούρου – Αγ. Κωνσταντίνου – Σωκράτους – Σατωβριάδου – Γ Σεπτεμβρίου. Το Μεταξουργείο, λαϊκή γειτονιά, καλά οχυρωμένη, απεκαλείτο με περηφάνεια “Στάλινγκραντ των δυτικών συνοικιών”.

“Προς συμπλήρωσιν του αποκλεισμού των οδών, είχαν ανεγερθεί δια ανατινάξεως οικιών και ανατροπής οχημάτων πολυάριθμα οδοφράγματα, ιδία επί των κυριωτέρων διασταυρώσεων της συνοικίας,, εδημιουργήθησαν δε και κρατήρες επί των οδών. Οδοί συγκοινωνίας, διανοιγείσαι εις τους τοίχους των οικιών, εξησφάλιζον την αθέατον μετακίνησην των τμημάτων του ΕΛΑΣ εντός της περιοχής”. Γ.Χ. Κατσιμήτρος

Το Μεταξουργείο κατελήφθη την ίδια μέρα. Για τον ΕΛΑΣ ήταν το τελευταίο οχυρό. Εξάλλου οι Άγγλοι στον Πειραιά είχαν φτάσει στα πρόθυρα της Κοκκινιάς. Τώρα κινδύνευε από άμεση περικύκλωση, απ' τα αγγλικά προωθημένα τμήματα Περιστερίου και Καλογρέζας.

Έτσι στις 5/1 διά του μόνου ελεύθερου άξονα (Λιόπεσι – Κουκουβάουνες – Μετόχι) εγκατέλειψε την Αθήνα.

“Ούτως έληξεν ο διαρκείας εξ εβδομάδων άγων δια τα Αθήνας... Οι σπασμοί αυτοί των Ελλήνων δυνατόν να φαίνωνται μηδαμινοί, πλην όμως ελάμβαναν χωράν εις το νευραλγικόν κέντρον της ισχύος, του νόμου και της ελευθερίας του Δυτικού Κόσμου”. Ουίνστων Τσώρτσιλ

Το τέλος της μάχης της Αθήνας είναι μαζί και η αρχή των προσπαθειών για να μπει σε εφαρμογή αυτό που έγινε συνείδηση στις 40 μέρες του Δεκέμβρη. Ότι η Αθήνα έπρεπε ν' αλλάξει...

Κατεβάστε ολόκληρη τη μπροσούρα σε μορφή pdf από [ΕΔΩ](#).